

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ - 2014» атты
IX халықаралық ғылыми конференциясы

IX Международная научная конференция
студентов и молодых ученых
«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ - 2014»

The IX International Scientific Conference for
students and young scholars
«SCIENCE AND EDUCATION-2014»

2014 жыл 11 сәуір
11 апреля 2014 года
April 11, 2014

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ**

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«Ғылым және білім - 2014»
атты IX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
IX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«Наука и образование - 2014»**

**PROCEEDINGS
of the IX International Scientific Conference
for students and young scholars
«Science and education - 2014»**

2014 жыл 11 сәуір

Астана

УДК 001(063)
ББК 72
Ғ 96

Ғ 96

«Ғылым және білім – 2014» атты студенттер мен жас ғалымдардың IX Халықаралық ғылыми конференциясы = IX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «Наука и образование - 2014» = The IX International Scientific Conference for students and young scholars «Science and education - 2014».
– Астана: <http://www.eni.kz/ru/nauka/nauka-i-obrazovanie/>, 2014. – 5831 стр.
(қазақша, орысша, ағылшынша).

ISBN 978-9965-31-610-4

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001(063)
ББК 72

ISBN 978-9965-31-610-4

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық
университеті, 2014

6. Старение населения: факты и цифры
(<http://www.un.org/russian/events/olderpersons/ageing07.html>)
7. И.Г. Шатохин, Пенсионные системы в России и за рубежом // Учебное пособие, III 28, 85 с.
8. Закон РК «О пенсионном обеспечении в Республике Казахстан», статья 11
9. Насколько вырастут пенсии и соцпособия в РК с 1 апреля
(<http://www.zakon.kz/4604247-naskolko-vyrastut-pensii-i-socposobija.html>).

ӘОЖ 316.356.2

АСТАНА ҚАЛАСЫНДАҒЫ ӨЗБЕКСТАНДЫҚ ЕҢБЕК МИГРАНТТАРЫ

Аширбаева Фарида

Fari...92.02@mail.ru

Әлеуметтік ғылымдар факультеті, әлеуметтану кафедрасының
4 курс студенті

(Астана, Л.Н.Гумилёв атындағы ЕҰУ)

Ғылыми жетекші – Смағамбет Б.Ж., ә.ғ.к., доцент

ТМД елдерінен Қазақстанға келетін еңбек мигранттардың негізін өзбектер, қырғыздар, тәжіктер, түріктер және қытайлық азаматтар құрайды. Соның ішіндегі саны жағынан басымы - өзбекстандық еңбек мигранттары. 2011 жылы жүргізілген мигранттарды заңдастыру процесінің статистикалық көрсеткіштеріне жүгінетін болсақ, заңдастырылмаған мигранттардың басым көпшілігі мына мемлекеттерден: Өзбекстан азаматтары - 101743 (71,7%); Қырғызстан азаматтары – 19854 (13,9%); Ресей азаматтары - 9494 (6,6%); Тәжікстан азаматтары – 4111 (2,9%); өзге мемлекеттердің азаматтары 6749 (4,7%).[1,8 б.] Өзбекстаннан келетін мигранттар тұрғылықты халықтың демографиялық жағдайына, оның ішінде салт-дәстүр мен тілге, халықтың этномәдени бірегейлігінің сақталуына қатты әсер етеді. Көбінесе, еңбек мигранттары көктем-жаз мезгілінде 3 айдан 6 айға дейін жұмыс істеуге келеді. Сонымен қатар Тәжікстанның, Өзбекстанның және Қырғызстанның азаматтары Қазақстанға жұмыс іздеп келіп, жұмыс берушілер тарапынан алдаудың, алаяқтықтың және қанаудың құрбаны болып жатады.

Еңбек мигранттарының Қазақстанға келу себептері мен туындап отырған мәселелер қазақстандық қоғамға бейімделу процесін, сонымен қатар олардың құндылықтық бағдарларының өзгеруі, еңбек күші ретінде рөлін анықтау мақсатында 2013 жылғы қараша-желтоқсан айларында жүргізген зерттеуімізге Астана қаласының қызмет көрсету мен сауда саласында жұмыс жасап жүрген өзбекстандық азаматтар қатысты.

Астана қаласындағы «Астаналық» сауда орталығы (халық арасында «Артём базары» деген атаумен белгілі) маңындағы «жабайы» сауда және халыққа жедел және арзан қызмет көрсету салаларында жұмыс жасайтын өзбекстандық еңбек мигранттарынан сұқбат алуға сұрақтар дайындалды. Сұқбат ұнтаспаға (диктофон) жазылды. Арнайы сұрақтар өзбекстандық еңбек мигранттарының Қазақстанға келу себептерін, қандай кәсіп түрімен айналысатындығын, олардың әлеуметтік-тұрмыстық жағдайын, Астана қаласында қанша уақыттан бері жұмыс жасап жатқандығын, қазақстандық қоғам туралы көзқарасы мен қазақстандық ортаға бейімделуі, тілдік кеңістіктегі хал-ахуалын, құндылықтық бағдарларындағы өзгерістерді, жұмысқа орналасуда желілік байланыстың рөлін анықтау мақсатында дайындалды.

Зерттеу бағдарламасына сәйкес әлеуметтанулық зерттеу бағдарламасы мен құралнамасы, зерттеу болжамдары дайындалды. Ақпарат жинаудың негізгі әдістері - сұқбат және визуалды (фотоға түсіру). Зерттеу нәтижелерін тарихи-салыстырмалы, құрылымдық-функциялық, жүйелік әдістер арқылы интерпретация жасау және алынған нәтижелерді күнделікті өмір әлеуметтануы тұрғысынан сараптау арқылы зерттеу болжамдары тексерілді.

Сұқбатқа әртүрлі ұлт өкілі болып табылатын өзбекстандық 10 респондент қатысты. Олардың үшеуі - қазақ, бесеуі - өзбек, екеуі - қарақалпақ. Респонденттердің алтауы - ер азамат, төртеуі - әйел. Сұқбат нәтижесінде, жас шамасы 50-60 жастағы азаматтардың Өзбекстанға қайтып оралғысы келетіндігі анықталды, себебі - туыстары, балалары сол жақта, ал 25-30 жас аралығындағы жастар Қазақстанның азаматтығын алып қалғысы келеді, өйткені «Қазақстанда жастарға дамуға көп мүмкіндіктер жасалған» деп санайды.

Өзбекстандық еңбек мигранттарының басым бөлігі, оның ішінде өзбек ұлтының өкілдері,- материалдық жағдайларын жақсартып, Өзбекстанға қайтқысы келетіндер. Еңбек мигранттарының ішінде басым бөлігі орта білімділер болғандықтан, кәсіби біліктілікті талап етпейтін жұмыстарды жасайды және тұрғылықты баспанасы жоқ, пәтер жалдап тұрады (респонденттердің 80%). Сұралған респонденттің 60% астамы Қазақстан мен Өзбекстанның шекарасынан еркін өтіп, келіп-кетіп жүргендер. Бұған дәлел – «Қазақстанның азаматтығын алғансыз ба?» деген сұраққа респонденттердің басым бөлігі «шекарадан қиындықсыз өтетінін», сондықтан «азаматтық алу міндетті емес» екенін көрсетуі. «Алғаным жоқ. 18 жылдан бері қонаққа келгендей келіп жүрмін. Еркін келіп, кете береміз» (С.М., 45 жаста, Ташкент қаласы, ұлты - өзбек, А.Т., Нүкіс маңы, 31 жаста, ұлты - қарақалпақ). Еңбек мигранттарының ішінде Қазақстан азаматтығын алған немесе алғысы келетіндер – негізінен қазақтар мен қарақалпақтар. Респонденттердің арасында Қазақстанға 20 жыл бойы келіп жүрсе де, қазақ тілін білмейтіндері бар, бірақ түсінеді. Ал керісінше, жақын арада келіп, жұмыс жасап жатқан жастар қазақ тілін тез үйреніп алуға тырысады. Респонденттердің «Қазақ тілін жетік білесіз бе?» деген сұраққа жауабы зерттеу болжамының бірін дұрыс ұсынғанымызды көрсетті. Респонденттер көбіне тілдік коммуникация процесінде қинала қоймайды. Мысалы, «қазақ тілін білемін. Өзбек тіліне ұқсайды. Қиындық жоқ. Тек орыс тілінен қиналамын» (М.У., 25 жаста, Жизақ облысынан, өзбек). Әлбетте, қазақтар мен қарақалпақтарда тілдік мәселеге қатысты қиындықтар туа қоймайды.

Өзбекстандық еңбек мигранттарының басым бөлігі Қазақстанға бейімделу басқа ТМД елдерімен салыстырғанда оңай дейді, себебі, «басқа елдердегідей нәсілдік кемсіту жоқ» және «тұрғылықты өзбектер көп болғандықтан, бізді жақсы қабылдайды» деген мазмұндағы жауап бергендер жиі кездесті.

Респонденттердің 80% айналысып отырған кәсіптері өздерінің мамандықтарына сәйкес емес. «Өзіңіздің негізгі мамандығыңыз қандай?» деген сұраққа респонденттер «Мамандығым - медбике, бірақ шаштараз боп жасаймын», «Орта ғана білімім бар, қазір етікшімін» деп жауап берген. Еңбек мигранттарының 60% - орта білімділер, сондықтан олар өздерінен кәсіби білікті талап етпейтін кәсіптерде жұмыс жасайды.

Қазақстанның өңірлерінде өзбекстандықтарға деген көзқарас пен қарым-қатынас әртүрлі деген болжам дұрыс болып шықты. Бірақ өзбекстандықтар үшін оңтүстік өңірде жұмыс жасау қолайлы деген болжам расталмады. Өзбекстаннан келген азаматтар үшін Қазақстан қалаларының ішінде Астанаға қарағанда, Шымкент қаласында еңбек ету қолайсыз болып шықты. Оның себебі Шымкент қаласында өзбектер мен қазақтар арасындағы қарым-қатынастың ерекшелігінде жатыр. Бұл құбылысты оңтүстік өңірдегі нарықтық бәсекелестіктің күштілігімен түсіндіруге болады. Нарықтағы бәсекелестіктің кейбір жағдайда этникалық реңк алатынын жоққа шығаруға болмайды. Ал өзбекстандық қарақалпақтар мен қазақтар кез келген өңірде, соның ішінде Астанада жиі қоныстанған және олардың басым бөлігі Қазақстан азаматтығын алуға мүдделі екені анықталды.

Өзбекстандық мигранттардың ТМД елдерімен салыстырғанда Қазақстанға келуге ұмтылуы ең алдымен, аймақты мекендейтін халықтардың тарихи, географиялық, мәдени және тілдік төркіндерінің ортақтығы мен отандық өзбек диаспорасының қазақстандық қоғамдағы орнымен байланысты деген болжамымыз дәлелденді. Бұл құбылысты түсіндіруде У.Томастың «әлеуметтік жағдай» теориясы қағидасына жүгінуге болады. Тұлға өзіне мәдени жағынан жақын ортаға тез бейімделеді. Сонымен қатар осы жерде П.Бергер мен Т.Лукманның білім әлеуметтануы мен күнделікті өмір әлеуметтану тұжырымдамаларына сәйкес, өзбекстандық еңбек мигранттарының Қазақстанға келіп жұмыс жасауы

шекаралардың жақындығы, қазақтардың өмір сүру философиясы мен стилінің, діни мәдениетінің ұқсас болуы, экономикалық тұрғыдан тиімді әрі бейімделу процестері тез жүруінен деп қорытынды жасауға болады.

Қазақстанның шетелдіктерге қолайлы алаң болуын елдің ішкі және сыртқы саясатының негізгі принциптерінің біріне айналған – толеранттылықпен байланыстыруға болады. Респонденттердің 53% Қазақстанның саясатын «ашық, барлық ұлт өкілдеріне келіп жұмыс жасауға қолайлы» деп санайды.

Зерттеу барысында жасалған болжамдардың бірі әлеуметтік желілер рөлі туралы болатын. Бұл болжамның дұрыстығы дәлелденді. Еңбек мигранттары жұмысқа осында тұрақты немесе уақытша орналасқан өзбекстандық таныстары, туыстары арқылы тұрады.

Тәуелсіздік алғаннан кейінгі жылдарда Қазақстан мыңдаған жоғары білімді мамандарынан айырылып қалды. Олардың ішінде техникалық, педагогикалық, экономика, архитектура, ауыл шаруашылығы, заң және басқа да мамандық иелері болды. Осы тұрғыда Қазақстан ең алдымен ұлттық кәсіби жұмысшы табын қалыптастыруға мән беруі тиіс. Кеңес дәуірінде дайындалған кәсіби техникалық мамандықтардың базасы бұл күні нарықтық заманға сәйкес келмей қалды. Қазір жаңарған техниканың тілін білетін отандық мамандар жетіспейді. Сондықтан орта отандық кәсіби мамандарды жаңа технологияның тілін білуге бейімдеуі жөн.

Еңбек мигранттарының басым бөлігінің әлеуметтік-экономикалық жағдайы мен еңбек нарығындағы орны әлеуметтанулық, саясаттанулық ғылыми терең сараптаманы қажет етеді. Себебі – кедейлік деңгейіндегі өмір әлеуметтік шиеленістердің жаңа түрлерінің қалыптасуына алып келуі мүмкін.

Еліміздің сауда нарығындағы сапасы жағынан емес, саны жағынан көбейіп жатқан коммерциялық айналымда жүрген сауда мигранттардың тауарларының шектен шығуына байланысты, олар жергілікті тауар өндірушілерге сенімді бәсеке болуда.

Квотаның төмен мөлшері мен оны алудағы проблемалар жұмыс берушілерді шетелдік жұмысшы күшін заңсыз пайдалануға мәжбүрлейді, бұл ретте заңнама мен еңбек мигранттарының құқықтары бұзылады. Барлық жерде мигранттар құқықтарының бұзылуы фактілері бар. Еңбек мигранттарының жұмыспен қамтылуының жеткіліксіз тиімділігі еңбек көші-қонын реттеудің халықаралық және ұлттық нормативтік-құқықтық базаны талдау, сондай-ақ мигранттардың әлеуметтік және еңбек, мәдени құқықтарын іске асыру практикасын зерделеу міндеттерін қояды.

ҚР еңбек миграциясын реттеудің тиімді әдістерін қарастыру қажет. Заңсыз еңбек миграциясы мен қылмыстың арақатынасын және байланысына ықпал ететін факторларға үнемі назар аударған жөн. Шекаралас аудандардағы қозғалысты реттеуде өңірлік еңбек нарығы сұранысын ескере отырып, біршама жеңілдіктер қарастыру қажет.

Қолданылған әдебиет

- 1.Поладова (Гайдарова) Л.Т. и др. Незаконная миграция: ключевые дефиниции// Научное обозрение.1 Серия. Экономика и право. - № 6, 2011. с. 8-18
- 2.Поладова (Гайдарова) Л.Т. Нелегальная миграция и «теневая» экономика: проблемы и противоречия// Научное обозрение. 1 Серия . Экономика и право. - № 5, 2010.
- 3.Красинец Е., Кубишин Е., Тюрюканова Е. Нелегальная миграция в Россию. - М.: ACADEMIA, 2000.
- 4.Рязанцев С.В., Ткаченко М.Ф. Мировой рынок труда и международная миграция. - М.: Экономика, 2009.